

BURSA'NIN ANTİK DENİZ LİMANLARI*

Serkan GÜNDÜZ**

Makale Geliş Tarihi-Received: 18.06.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 06.09.2017

ÖZ

Antik dönemde deniz ticaretinin öneminin artması ile birlikte, kent dokusu içerisinde en önemli noktalardan birisi de limanlar olmuştur. Bu nedenle, Atina (Pireus), Pergamon (Elaea), Megara (Nisaea) gibi güçlü karasal kentler, kendilerine birer kıyı kentini bağlamış, ticaret ve askeri amaçla kullanılan kapıları haline getirmişlerdir. Limanlar, kente gelen tüccarların ilk ve son gördükleri kent bölümüdür. Fakat bu kadar önemli bir konumda olmalarına rağmen, araştırmacılar tarafından hak ettiği önemi uzun yıllar boyunca görmemişlerdir. Marmara Denizi de, 1993 yılından sonra arkeolojik

---

* 2006 yılında Bursa ili kıyı şeridinde sualtı araştırmalarını ilk kez başlatan ve daha sonra bu konuyu doktora tez olarak incelemeye olanak sağlayan, her zaman desteğini eksik etmeyen hocam Prof. Dr. Mustafa Şahin'e teşekkür etmeyi kendime bir borç bilirim. Ayrıca Hamburg Üniversitesi'ndeki danışman hocam Prof. Dr. Martina Seifert'e de her türlü desteği için teşekkür ederim. Arazi çalışmaları süresince her zaman yanımda olan Yard. Doç. Dr. Oktay Dumankaya, Mustafa Uğur Ekmekçi, Faruk Yolsal ve Çağrı Aydın'a teşekkür ederim. Bu çalışma TÜBİTAK 2214/B-Yurt Dışı Müşterek Doktora Burs Programı kapsamında desteklenmiş, Hamburg Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi'nde başarı ile tamamlanmıştır. Makale doktora tezinden geliştirilmiştir.

** Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, sgunduz@uludag.edu.tr.

sualtı araştırmaları ile tanışmıştır. Bursa il kıyıları ise 2006 yılına kadar hiç araştırılmamıştır. Bursa il sınırları içerisindeki ilk sualtı araştırmaları ise Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün kurulması ile başlatılmıştır.

Antik ve modern kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, Bursa ili sınırları içerisinde farklı dönemlerde kullanılsa da 14 adet liman bulunmaktadır. Küçük Kumla, Büyük Kumla, Karaca Ali, Fıstıklı ve Armutlu limanlarından Osmanlı Dönemi kaynaklarında bahsedilmektedir. Makalemizde, Bursa'nın Marmara Denizi kıyı şeridinde yaptığımız araştırmalar neticesinde Osmanlı Dönemi öncesine tarihlenen liman kalıntıları ve liman kentleri tanıtılmıştır.

106 Anahtar Kelimeler: Liman, Sualtı Arkeolojisi, Bithynia, Bursa, Dalgakıran.

ANCIENT SEA HARBORS OF BURSA

ABSTRACT

Harbours became one of the important features of the cities with the increase importance of the sea trade in Antiquity. Because of this reason, important inland cities such as Athens (Pireus), Pergamon (Elaea) and Megara (Nisaea) had allied with a coastal town and use this town as a door for trade and military purposes. Harbours were the places where merchants were first welcomed, and the last place they have seen when leaving. Unfortunately despite their crucial position they have not seen the importance they deserve by the researches for many years. Researches in Marmara Sea first started in 1993. Any archaeological underwater researches had been done until 2016. Primarily underwater researches in Bursa province started with the foundation of Uludağ University Archaeology Department of Uludağ University.

Ancient written sources mentions 14 harbours were in use during different periods in Bursa province. Küçük Kumla, Büyük Kumla, Karaca Ali, Fıstıklı and Armutlu harbours were mentioned in Ottoman documents. This article aims to address harbour remains and harbour cities, which were detected during our Marmara Sea coastline researches in Bursa province before the Ottoman Era.

Keywords: Harbor, Underwater Archaeology, Bithynia, Bursa, Breakwater.

GİRİŞ

Deniz ticaretinin başladığı dönemlerden itibaren, antik limanlar kent bölümlenmesi içinde en önemli noktalardan birisi konumuna gelmişlerdir. Limanlar ticaretin kentte başladığı ilk yer olmaları nedeni ile yaşamın direkt içinde olmuşlardır. Kente gelen tüccarların ilk ve son gördükleri kent bölümüdür. Fakat bu kadar önemli bir konumda olmalarına rağmen, araştırmacılar tarafından hak ettiği önemi uzun yıllar boyunca görmemişlerdir. Günümüze kadar, Anadolu kıyılarında limanlar üzerine yapılan çalışmaların sayısı da bunu kanıtlamaktadır. Bursa ili kıyılarında da Uludağ Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü bünyesinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarımıza kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

108

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Bursa, denizden 20 kilometre içeride kurulmasına rağmen, yaklaşık 277 kilometrelik bir kıyı şeridinde sahiptir¹. 115 kilometrelik bir alanı Marmara Denizi kıyı şeridi oluştururken, 162 kilometrelik kıyı şeridini ise İznik ve Uluabat Gölleri'nin kıyı şeridi oluşturmaktadır (Resim 1). Bursa'nın Marmara Denizi kıyı şeridi, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kimi zaman Mysialıların kontrolüne geçerken (Ps. Skyl. 93), kimi zaman Bithynialıların kontrolünde olmuştur. Kimi antik kaynağa göre Kios (Gemlik) Mysia kentiyken (Hdt. V, 122), kimine göre Phygia (Ps. Skyl. 94), kimine göre ise Bithynia topraklarındadır (Plin. Epist. X, 47 - X, 48). MÖ V. yüzyılın son yarısında Anadolu topraklarında görülen Pers hakimiyetine rağmen, Ege Denizi ve Marmara Denizi kıyılarında Attik Delos Deniz Birliği hakimiyeti gözükmemektedir (Lewis 1994, 288; Boyona, 2007: 12 vd.). Bu dönemde, Bursa ilinin kıyı yerleşimlerinin büyük çoğunluğunun ismi Atina Vergi Liste'lerinde görülmektedir (Meritt et al. 1950). Helenistik Dönem'de, Kios ve Myrleia kent devletleri statüsünde gözükmemektedir (Magie 1950, 103). MÖ 202 yılında Prusias tarafından yeniden inşa edilen şehirler Bithynia Krallığı hakimiyetine girmişlerdir (Plin. Nat. V.40; Strab. XII.4.3; Smith-Anton 1860: 533). MÖ 75/74 yılında Bithynia toprakları gibi kıyı şeridi de miras yolu ile Roma İmparatorluğu'na devredilmiştir (Magie 1950: 320; Braund 1983: 29; 52-53; 48; Braund 1984: 151 ff; Kallet-Marx 1995: 229; Arslan 2007: 305). Bu dönemde, Mithradates ile

¹ Bilgiler için Bursa Büyükşehir Belediyesi görevlisi Çevre Mühendisi Ebru Beşiktepe'ye teşekkür ederim.

Roma İmparatorluğu arasında, bölge için önemli mücadeleler olmuştur. Bursa kıyılarında kısa bir süre Mithradates'in egemenliği söz konusu olsa da, MÖ 63 yılından sonra ise Roma İmparatorluğu hakimiyeti görülmektedir (Strab. XII.3.1; Arslan 2007: 490). MS 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra Bursa ili kıyılarındaki yerleşimler de Doğu Roma İmparatorluğu hakimiyetine girmişlerdir (Diehl 1939: 12-13). Uzun yıllar Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu hakimiyetinde kalan kıyı şeridi yerleşimleri, MS 1320'den sonra Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine girmişlerdir (Uzunçarşılı 1988: 111; Çiftçi 2012: 15).

Yaklaşık günümüzden 7000 yıl önce Ege Denizi ve Karadeniz ile birleşmesi ile Marmara Denizi göl olmaktan çıkarak iç deniz özelliği kazanmıştır (Algan vd. 2011: 30). Bu tarihten sonra Marmara Denizi, Karadeniz'in çevresindeki medeniyetlerin Ege Denizi medeniyetleri ile tanışması bakımından önemini daha da arttırmıştır. Neolitik Dönem'den itibaren çevresinde yaşam izleri tespit edilen Marmara Denizi, özellikle kolonizasyon hareketleri ile birlikte birçok kente ev sahipliği yapmıştır (Karul 2011: 58; Yılmaz 2011: 284). Çanakkale Boğazı üzerinden Marmara Denizi'ne giren Akdeniz medeniyetleri Marmara Denizi kıyılarında birçok koloni kenti kurmuşlardır. Bursa ili sınırlarındaki Plakia (Kurşunlu), Daskyleion (Eşkel), Myrleia/Apameia (Mudanya), Cios / Prusias ad Mare (Gemlik), Miletopolis (Mustafakemalpaşa) gibi kentler önemli koloni ve liman kentleridir (Meritt vd. 1950).

Bursa kıyılarında yaptığımız araştırmalar neticesinde, Marmara Denizi kıyısında sekiz adet liman tespit edilmiştir. Bu limanlarda yaptığımız incelemelerde modernleşme adı altında yoğun olarak tahribatın olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda çalışmamıza konu olan sekiz liman batıdan doğuya sırasıyla tanıtılarak alanda elde edilen bulgular ışığında konumu, mimarisi, işlevi ve olası tarihlendirmeleri yapılmıştır.

1- PLAKIA - KURŞUNLU MANASTIRI LİMANI

Kurşunlu Manastırı, Bursa ili, Karacabey ilçesi Kurşunlu mahallesinin deniz yolu ile yaklaşık 0.75 deniz mili, kara yolu ise yaklaşık 1.5 km batısında bulunmaktadır. Günümüzde tamamen yazlıklar tarafından işgal edilmiştir (Resim 2). Manastırdan günümüze sadece küçük mermer mimari parçalar, koruma duvarı ve etrafı demir teller ile

çevrilerek sözde koruma altına alınmış bir bölüm günümüze kalmıştır. Hasluck ve Mango-Ševčenko tarafından Megas Agros olarak tanımlanmıştır (Hasluck 1910: 53; Mango - Ševčenko 1973: 262).

Kurşunlu Manastırı'nın kuzey duvarının Marmara Denizi kıyılarında yaptığımız araştırmalarda, karadan denize doğru uzanan modern taşların hemen doğusunda düzensiz taşlardan bir yığın denize doğru uzandığı tespit edilmiştir (Resim 3). Bu taşların, manastırın kuzeybatı yönünden başlayarak denizin içine doğru yaklaşık olarak 110 metre kuzeydoğu yönünde ilerledikten sonra, iç bükey formda batı yönüne doğru uzandığı gözlemlenmiştir. Ölçülebilen toplam genişliği ise yaklaşık 15 metredir. Dalgakıranın taşlarının çok fazla tahrip olduğu ve etrafa yayıldığı anlaşılmıştır. Kıyı şeridinde yaptığımız araştırmalarda, limanın batı sınırını belirleyen dalgakıran da tespit edilmiştir. Dalgakıranın batı kanadının taşları, yaklaşık olarak 45 metre uzunluğundadır. Bu iki taş sırasının limanın dalgakıranı olduğu açık ve nettir. Kurşunlu dalgakıranı, çevre duvarlarını ve gemileri dalgaların yıpratıcı etkilerinden korumak amacı ile inşa edilmiştir (Çizim 1). Dalgakıranlar, şekilsiz, iri boyutlu doğal taşların dizilmesi ile oluşturulmuştur. Üzerinde herhangi bir yapılaşma izi yoktur. Dalgakıran, yıldız, poyraz, gündoğusu ve güneybatı rüzgârlarına karşı limanı etkili koruyacak şekilde inşa edilmiştir. Limana giriş iki dalgakıranın arasında bırakılmış olan açıklıktan sağlanmıştır (Çizim 1). Dalgakıranların bulunduğu kıyı şeridinin coğrafik yapısı, liman havzasının dalgakıranlar yardımı ile oluşturulması ve dalgakıranların formu nedeni ile Plakia Limanı'nın yapay deniz limanları grubundan olduğunu söylememiz mümkündür (Gündüz 2008: 22).

Sualtı araştırmalarında ve liman kıyısında yaptığımız araştırmalar neticesinde limanı tarihlendirmeye yarayacak herhangi bir arkeolojik veri bulunmamasına rağmen Kurşunlu Manastırı'nda bulunan ve günümüze ulaşmış arkeolojik kalıntılar hem limanı hem de bölgeyi genel olarak tarihlememize yardımcı olabilecek niteliktedir. Buradaki buluntulara göre, bölgenin tarihi en erken Roma Dönemi'ne kadar geri gitmektedir. Manastır, kilise ve çeşme yapısı Bizans dönemini işaret ederken, kilise içerisinde bulunan sütun başlıkları Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Mango - Ševčenko 1973: 257).

Plakia kentinin yerinin lokalizasyonu yapılmamıştır. Fakat Hasluck, Kurşunlu'daki manastırın Meter Placiane'nin tapınağı olabileceğinden bahsetmiştir (Hasluck 1910: 52). Pseudo Skylaks ve Mela'nın, Kyzikos'tan başlayarak Myrleia'ya kadar saydıkları tüm yerleşim yerleri kıyı şeridinde yer almaktadır. Kurşunlu Manastırı'ndaki buluntular Roma Dönemi'ne kadar geriye gitmesine rağmen, antik kaynaklardan MÖ 4. yüzyıldan itibaren Plakia antik kentinin varlığı bilinmektedir (Ps. Skyl. 94). Yaşlı Plinius da, Plakia Antik Kenti'ni Rhynacus Irmağı'nın batı tarafına yerleştirmektedir. Kentin arkasında Mysia Olympos'u yükselmektedir (Plin. Nat. V. 40).

Karadağ, Marmara Denizi ile Karacabey ovasını birbirinden ayıran, ormanlarla kaplı bir dağ sırasının adıdır. Oldukça büyük bir alanı kaplayan dağ sırası içerisinde en yüksek noktası Kurşunlu sırtlarıdır (Hasluck 1910: 52). Eldeki arkeolojik veriler ve coğrafi şartların antik yazarlar ile uygunluğu göz önüne alındığında Plakia Antik Kenti, Kurşunlu Manastırı'nın bulunduğu dağın yamaçlarında olmalıdır. Kurşunlu Manastırı'nın bulunduğu alan önceleri Plakia'nın tapınağı, daha geç dönemde ise manastır olarak kullanılmış olmalıdır. Tespit ettiğimiz liman ise MÖ IV. yüzyıldan itibaren Plakia'nın limanı görevini üstlenirken, Bizans Dönemi ile birlikte Manastır Limanı olarak işlevine devam etmiş olmalıdır.

2- EŞKEL LİMANI - DASKYLEION AD MARE

Bursa ilinin kuzeybatısında bulunan Eşkel, Rhyndakos Irmağı'nın Marmara Denizi'ne döküldüğü yerin doğusunda, küçük bir koyda kurulmuştur (Resim 4). XX. yüzyılın başlarında Yunanlılar tarafından Daskeli olarak anılmaktadır. Kentin antik dönemdeki adı Daskyleion'dur. Bölgede birden fazla Daskyleion isimli kent olmasından dolayı Corsten, Eşkel'de bulunan deniz kenarındaki Daskyleion kentini Daskyleion ad Mare (Deniz Kıyısındaki Daskyleion) olarak adlandırmıştır (Corsten 1988: 53-77).

XX. yüzyılın başında ilk kez Dakyleion ile Eşkel eşleştirmesini ilk kez yapan F. W. Hasluck'tur. Hasluck, Daskyleion'un, koyu doğu rüzgârlarından koruyan bir tepenin üzerinde olduğunu belirtmektedir. Kentin, koyun içerisinde şekilsiz, yontulmamış taşlardan düzensiz bir dalgakıranı ve çok küçük bir limanı mevcuttur (Hasluck 1910: 55).

Eşkel Limanı'nda yapılan çalışmalar, Eşkel sahil şeridi boyunca, burnun üstüne ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. Korsantepe olarak adlandırılan burun üzerinde yaptığımız araştırmalarda birçok seramik parçasına rastlanmıştır. Kıyılarında ve sualtında yaptığımız araştırmalar neticesinde antik döneme tarihleyebileceğimiz herhangi bir liman yapısı ile karşılaşmamıştır. Kıyı şeridinin durumu özellikle son birkaç yıl içerisinde gerçekleşen modern yapılaşmanın izlerini göstermektedir (Resim 5). Eşkel'in eski fotoğraflarını incelenirken, özellikle Abdullah Şentürk tarafından 2008 yılında çekilen fotoğraf, değişimi gözler önüne sermektedir. Hasluck tarafından bahsedilen antik dalgakıranı Şentürk'ün fotoğrafında açıkça görmekteyiz (Resim 6). Antik dalgakıranın üzerine ne yazık ki son yıllarda yapılaşmaya gidilerek yeni bir dalgakıran inşa edilmiştir (Çizim 2). Bu sebep ile antik dalgakıranın boyutları hakkında bir yorum yapmamız mümkün değildir. Sadece yapım tekniği açısından fotoğraf üzerinden fikir üretmemiz mümkün olmuştur. Dalgakıran, Eşkel Koyu içerisinde, fotoğraftan görülebildiği kadarı ile güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda düz bir hatta uzanmaktadır. Karadan çekilen bir fotoğraf üzerinden eski dalgakıranı yorumladığımız için sualtında ne kadar devam ettiği belirsizdir. Dalgakıran, deniz taşıtları için kuzey ve batı rüzgârlarına karşı korunaklı bir alan yaratmaktadır. Hasluck'un da tanımladığı gibi, şekilsiz iri taşların düzensiz olarak yığılması ile oluşturulmuştur. Yapım tekniği olarak, Plakia Antik Kenti dalgakıranına benzemektedir (Resim 3).

Korsantepe'nin doğu tarafında kalan kıyı şeridi Ketenderesi'ne kadar yüksek kıyı şeklinde devam etmektedir. Kıyı yapısı hem herhangi bir dalgakıran yapısının bulunmaması hem de direkt olarak kuzey yönlü rüzgârlara açık olması nedeni ile liman inşa edebilmek için uygun değildir. Bu sebep ile antik çağda Dasyleion ad Mare'nin bir adet limanı olması gerektiğini ve bu limanın modernleşmeye kurban gittiğini düşünmekteyiz.

3- KETENDERESİ

Bursa ilinin kuzeybatısında bulunan Ketenderesi, Eşkel ile Kapanca Limanı arasında yer almaktadır (Resim 7). Trilye'den Eşkel'e giden yol üzerinde yaklaşık 8.5 kilometre sonra sağa sapılarak ulaşılmaktadır. Söz konusu mevki, Ketenderesi'nin Marmara Denizi'ne ulaştığı yerde bulunmaktadır. Adını da bu küçük dereден almaktadır.

2011 yılında Prof. Dr. Mustafa Şahin başkanlığında Ketenderesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları esnasında en dikkat çeken buluntular kıyı şeridindeki, yapı duvarları, çatı kiremitleri ve denizin içerisine doğru dizilmiş kısa bir sıra taş olmuştur (Şahin 2013: 102-103). Dalgaların aşındırdığı sahil şeridindeki kesitte duvar kalıntıları gözlemlenmektedir. Duvarlar iri moloz taşların arasında bağlayıcı eleman olarak çamur kullanılarak inşa edilmişlerdir. Kıyının tüm genelinde yer yer çamur harçla inşa edilmiş duvarlar gözlenmiştir (Şahin 2013: 111, Resim 5). Kesitte görülen duvarlardan yalnızca birisinin harç ve tuğla kullanılarak inşa edilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Duvarların yanı sıra kıyı boyunca ve arazi genelinde yoğun olarak seramik parçalarına rastlanmıştır. Söz konusu duvarlar, ışıklara ait duvar kalıntıları olmalıdır (Şahin 2013: 103). Kıyıda, yaklaşık bir metreyi aşkın bir dolgu toprak olduğu kesitteki duvarlar sayesinde oldukça net anlaşılmaktadır (Resim 8).

Sualtı araştırmaları esnasında, suyun üzerinde derenin hemen batısında Plakia, Daskyleion ad Mare, Kapanca ve Sırakayalar yerleşimlerinden bildiğimiz formda düzensiz iri taşların olduğu taş sırası tespit edilmiştir (Resim 9). Söz konusu taşların karada tespit edilen ışıklara ait bir dalgakıran olabileceği fikri üzerinde durulmuştur. Yapılan araştırmalarda yüzeyden az sayıda görülebilen iri düzensiz taşların karadan denize doğru, yaklaşık 15 metre uzunluğunda düz bir hat şeklinde uzandığı tespit edilmiştir (Çizim 3). Sualtında bu düz taş dizisi dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Antik çağda, birçok limanın içinde tatlı su kaynağı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise liman içindeki tuzlu su seviyesini düşürmek ve ahşap için son derece zararlı olan Teredo Navalis isimli ahşap kurtçuklarının minimuma indirilmesini sağlamaktır. Antik Çağ denizcilerinin, Teredo Navalis'lerin tatlı sulara yaşayamadığını bildikleri için limanları tatlı su kaynaklarına yakın yaptıkları bilinmektedir (Kocabaş: 2012: 75). Ketenderesi'ndeki denize doğru uzanan taşlar nehrin batı kısmında kalmaktadır. Nehir ağzının doğu kısmında bulunan tepe ise nehir ağzı için doğal koruma sağlamaktadır. Ketenderesi'nin yaklaşık olarak 1.5 kilometre doğusundaki koyda bulunan Kapanca Limanı, Ketenderesi'ne oranla çok daha elverişli bir limandır. Bu sebeple, Ketenderesi'ni bir kent limanı gibi düşünmek yerine, tespit ettiğimiz ışıklarla bağlantılı, küçük kayıklar için sığınma yeri olarak farz etmek ve tüm bölgeyi Kapanca'da bulunan antik kent ile ilişkilendirmek daha mantıklıdır (Auzépy 2008: 330).

Ketenderesi mevkiinde tespit edilen taş dizisinin kavis yapmadan düz bir şekilde ilerlemesi nedeni ile iskele olabileceği düşünülse de, liman ağzında bulunması ve batı rüzgârlarını kesebilecek uzunlukta olması nedeni ile bu yapıyı dalgakıran olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Elimizdeki arkeolojik veriler ile Ketenderesi limanının kullanımı üzerine yalnızca teori üretebiliriz. Ketenderesi ile Kapanca arasında yüksek ve engebeli bir arazi mevcuttur (Resim 10). İşliklere gerekli olan hammaddelerin veya buralarda üretilen malların karayolu ile taşınması büyük problem olacaktır. Bu nedenle Ketenderesi mevkiinde üretilen malların küçük tekneler ile çok daha masrafsız ve kolay bir şekilde Kapanca Limanı'na ulaştırılabilmesi için inşa edilmiş olmalıdır.

4- KAPANCA LİMANI - CAESAREA GERMENICA

Bursa ilinin kuzeybatısında bulunan Kapanca Limanı, Eşkel ile Trilye arasında bulunmaktadır. Liman, küçük bir koyun girişinin karşılıklı iki dalgakıran yardımıyla kapatılması ile oluşturulmuştur (Resim 11). Kent, limanı merkez alarak çevresindeki tepenin eteklerinde ve üstünde kurulmuştur.

Gerek antik kaynaklarda farklı yerlerde lokalize edilmesi, gerekse bölgede yeterli araştırmaların yapılmaması sebebiyle² Caesarea Germanica'nın lokalizasyonu uzun süre yapılamamıştır. Plinius'un eserinde Germanicopolis olarak geçen Caesaria Germanica'nın diğer adları Helgas ve Booseoete (Βοοσ Κοιτη) olarak geçmektedir (Plin. Nat. V:143-144). Yerleşim yerinin lokalizasyonu Rhyndakos nehri, Daskyleion ile Apameia arasında verilmektedir. Ayrıca kentin yakınından Gelbes adında bir nehir geçmektedir. Claudius Ptolemy (Batlamyus) ise kenti Bithynia kıyı kentleri arasında göstermemektedir (Ptol. V.I.). Caesarea veya Myrleana isimli bir yerin adı geçmektedir. Bu yer Nicaea ile Olympos dağı yakınındaki Prusa

---

² 2016 yılında, Bithynia Bölgesi'nde gerçekleştirilen araştırmalar ile Anadolu topraklarında yer alan Likya, Karia, Ionia ve Troas Bölgelerinde gerçekleştirilen araştırmalar karşılaştırılarak böyle bir sonuç çıkarılmıştır. Ayrıntılı bilgi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden ulaşılabilir. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,171195/2016-yili-kazi-ve-yuzey-arastirma-faaliyetleri.html> (Mayıs 2017)

arasında yer almaktadır. Aziz Quadratus'un yolculuk çizelgesine göre, kent Apameia ve Apollonia arasında yer almaktadır (Hasluck 1910: 66). St Nicetas, kentnin tahkimatına, verimli topraklarına ve sağlıklı konumuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, Trigleia (Trilye)'ye en yakın sahil konumunda olduğunu belirtmektedir (Hasluck 1907: 298-299).

Trilye'ye bağlı Kapanca Limanı, korunaklı, ulaşılması oldukça zor olan küçük bir koydur. Koyu üç taraftan çevrelen tepeler nedeni ile hakim rüzgârlara karşı oldukça korunaklı bir konumdadır (Resim 12). Koyun ortasında bulunan yapay dalgakıran yapısı ile koy ikiye bölünmüş ve doğu bölümünde kalan kısım liman olarak inşa edilmiştir (Şahin 2012: 25, Resim 13). Liman inşa edilirken batıda kalan tepenin kenarına inşa edilen bir başka dalgakıran yardımı ile liman girişi iyice daraltılmıştır. Kapanca limanı, deniz limanları grubunda yapay bir liman olup, liman havzası dalgakıranlar yardımı ile yapılmıştır (Gündüz 2008: 22). Batı dalgakıranı iç bükey formda olup, denize doğru 240 metre uzanmaktadır (Resim 13). Dalgakıranda meydana gelen yoğun tahribat nedeni ile ölçülebilen genişliği 10 metredir. Batı dalgakıranının denizde son bulunduğu noktanın tam karşısında ise yaklaşık 15 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğinde doğu dalgakıranı yer almaktadır Her iki dalgakıran da, şekilsiz, yontulmamış taşların düzensiz yığılması ile meydana getirilmiştir (Resim 14). Bu iki dalgakıran yardımı ile limana giriş 35 metrelik bir alandan sağlanmıştır (Çizim 4). Kuşbakışı limana bakıldığında formu omega (Ω) harfine benzemektedir (Şahin vd. 2011: 221). Liman, inşa edilen iki dalgakıran yardımı ile günbatımı, karayel, yıldız ve poyraz rüzgârlarına karşı koruma sağlamaktadır.

Kapanca Limanı'nın batı dalgakıranının uç kısmında bir adet bağlama taşı tespit edilmiştir. Söz konusu taş dikdörtgen formda olup, 235x120x63 cm ölçülerindedir (Şahin vd. 2011: 207). Mermerden, düzgün bir şekilde işlenerek yapılmış olan bağlama taşı in situ durumda değildir. Limanın tam girişinde, batıdaki mendireğin uç kısmında yer almaktadır (Şahin vd. 2011: 228 Fig. 7) . Bağlama taşının burada bulunması ile ilgili iki varsayım ortaya atılabilir. Bunlardan birincisi, söz konusu taşın in situ yeri şimdiki yerinin çok yakınında olmalıydı ve Antik Çağ'da limanın girişini zincirlemek için kullanılmalıydı. Liman ağzının zincirlerle kapatılması, Antik Çağ'da birçok limandan örneği bilinen bir savunma taktiğidir (Vitr. V.XII; Shaw 1972: 87-112; Blackman 1973: 360; Gündüz 41; Aslan 2011: 11;

Dumankaya 2013: 69). Liman girişi için kullanıldığıının söylenmesi için, karşısında ya benzer bir yapı ya da zincirin tutturulduğu bir yer olması gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda buna işaret eden herhangi bir buluntu ile karşılaşmamıştır. Yapılan sualtı araştırmaları ile liman içinin geçen zaman süresince dolduğu anlaşılmıştır. Liman içinde derinlik maksimum 1,5 - 2 metre iken, liman dışında derinlik 6 - 7 metrelere çıkmaktadır. Zinciri bağlamak için gereken diğer bağlama taşı, bu dolgu zemin altında olabilir.

116

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

İkinci varsayım ise limanın içindeki rıhtımdan sökülen taş buraya getirilmiştir. Eğer bağlama taşının, rıhtım yapısından sökülüp buraya getirildiğini düşünür isek, kıyıda benzer bloklara da rastlamamız gerekmektedir. Batı mendireğini takip ettiğimizde liman içinin nereye kadar dolgu altında olduğunu rahatça görmekteyiz (Şahin vd. 2011: 229 Fig. 10-11). Bu sebep ile limanın yalnızca zemininin değil, kıyı şeridinin de dolduğu açıktır. Eğer, rıhtımın düzgün kesilmiş mimari bloklar ile inşa edildiğini düşünür isek, ileride yapılacak olan geomagnetik yüzey araştırmaları ile rıhtımın tespit edilmesi olası gözükmektedir. Antik Dönem kıyı şeridinin günümüz kıyı şeridinden farklı olması nedeni ile kentin rıhtımına ait herhangi bir ize rastlanmamıştır. Her iki varsayımın sonucu da, yalnızca arkeolojik kazılar sonucu netleşecektir.

Kapanca Limanı'nı çevresinde karadan yaptığımız yüzey araştırmaları, burada bir antik yerleşimin varlığını ortaya koymaktadır. Gerek yüzeyde, gerekse sualtında yapılan araştırmalar sonucunda birçok seramik parçası tespit edilmiştir (Şahin vd. 2011: 230 vd. Fig 13-27). Bu seramik parçalarına göre Kapanca Limanı'ndaki yerleşim M.S. III. yüzyıl ile Osmanlı Dönemi sonlarına kadar kesintisiz kullanılmıştır (Şahin vd. 2011: 204). Ayrıca bu araştırmalar kentin yayılım alanı hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Yüzeyde tespit edilen seramik parçaları göz önünde bulundurulduğunda, kentin dağılım alanı limandan yaklaşık 500 metre iç kısımlara kadar devam etmektedir (Resim 15).

Kentin çevresinde sur yapısı ile karşılaşılması nedeni ile kentin tam sınırları çizilememiştir. Seramik buluntular ışığında yaklaşık olarak

0.30 kilometrekarelik bir alana yayıldığını söylememiz mümkündür³ (Resim 16). Kapanca Limanı'nın batısında bulunan Ketenderesi mevkiinde tespit edilen Geç Antik Çağ duvarlarının da Kapanca Limanı'nda bulunan kent ile bağlantılı olabileceğinden bahsetmiştik. Bu durum kentin sınırlarının çok daha büyük olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu duvar kalıntıları kentin bünyesine dâhil edildiğinde, kentin yaklaşık 1.181 kilometrekarelik bir alanı etkisi altında tuttuğunu düşünebiliriz (Resim 17). Ketenderesi ile birlikte ortaya çıkan alan ise küçümsenemeyecek bir yerleşim yerine ait olmalı ve tarih sahnesinde en azından ismi ile karşımıza çıkmalıdır.

5- TRİLYE - ZEYTİNBAĞI

Mudanya'nın 11 kilometre batısında, Mudanya -Kapanca Limanı arasında yer alan kıyı yerleşimidir. Modern adı Zeytinbağı'dır (Resim 18). Bölgede ele geçirilen yazıtlar Trilye'nin erken dönem tarihi hakkında önemli veriler sunmaktadır. Thomas Corsten, bölgenin yazıtlarını incelemiş ve burasının bir kült birliği alanı olduğunu saptamıştır (Corsten 1987: 47).

Hristiyanlık Dönemi ile birlikte Trilye'nin varlığını yine dinsel bir alan olarak sürdürdüğüne tanık oluyoruz. Trilye içinde birçok kilise kalıntısı bulunmaktadır. Bölgede en erken araştırmalardan birini gerçekleştiren Hasluck, Trilye'den özellikle MS VIII.-IX. yüzyıllarda önemli bir manastır alanı olarak bahsetmektedir (Hasluck 1910: 58vd.). Pegolotti ise Trilye'nin şarabının ünlü olduğundan ve limanından şap ve şarap ithal edildiğini yazmıştır (Pegolotti 1936: 24, 269).

Bizans Dönemi'nde deniz ticaretinden haberdar olduğumuz Trilye'nin kıyılarında yaptığımız araştırmalarda da antik döneme tarihleyebileceğimiz herhangi bir mendirek, dalgakıran gibi liman yapısına rastlanılmamıştır. Günümüzde, kıyı şeridi modern yapılaşma ile doldurulmuş, antik kıyı hattı tamamen kaybolmuştur (Resim 19). 1934 yılında yayınlanan Trigleia-Brylleion isimli yayında karşılaştığımız bir resim, yapılaşma öncesinde de herhangi bir liman

³ Alan hesaplamaları Google Earth Pro kullanılarak uydu görüntüleri üzerinden yapılmıştır.

yapısı bulunmadığını göstermesi açısından önemlidir (Evangelides 1943: 167) (Resim 20).

6- MUDANYA - MYRLEIA/APAMEIA

Myrleia Antik Kenti, günümüzde Bursa ili, Mudanya ilçesi merkezinin yaklaşık 1 kilometre güneydoğusunda yer almaktadır (Resim 21). Birçok antik yazar tarafından bahsedilen kent bölgenin en önemli kıyı yerleşimlerinden birisidir.

118

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Kolophon kolonisi olan kent, kuruluşunda ismini Myrlos'tan almıştır (Steph. Byz. Myrleia; Şahin 2013: 101). Mudanya günümüzde ve Osmanlı Dönemi'nde Bursa için ne kadar önemli ise Roma Dönemi'nde de Prusa ad Olympum için çok önemlidir. Dio Chrysostomos tarafından Roma Dönemi'nde Prusa ad Olympum'un Apameia'yı ticaret limanı olarak kullandığı açıkça dile getirilmiştir (Dion. Chrys. XL.30). Yazılı kaynaklarına göre, Osmanlı Dönemi'nde Bursa'nın Armutlu, Fıstıklı, Kapaklı, Karaca Ali, Büyük ve Küçük Kumla, Gemlik, Kurşunlu, Altıntaş, Mudanya, Tirilye ve Mihaliç gibi birçok limanında bahsedilmesine rağmen, Bursa'ya en yakın liman olan Mudanya ana liman görevini görmüştür (Çiftçi 2004: 156-157).

Myrleia/Apameia'nın kıyı şeridi, modern yapılaşma nedeni ile tamamen tahrip olmuş durumdadır. Bu nedenle, kıyı şeridinde yaptığımız çalışmalarda antik limana ait herhangi bir kalıntı ile karşılaşmamıştır. 1860'lı yıllarda Mudanya'yı gezen Perrot ve arkadaşları Myrleia'nın antik limanı ve dalgakıranları hakkında bilgi veren tek kaynaktır (Perrot vd. 1872: 12vd.). Sayı vermesine rağmen ne yazık ki tanımlama yapmamışlardır. Perrot'un dalgakıranlardan bahsettiği alan günümüzde balık lokantalarının bulunduğu doldurma alan ile örtüşmektedir. Hemen bu alan ile akropol arasında, geçmiş yıllarda alışveriş merkezi inşası esnasında çıkan mimari kalıntılar da kentin muhtemel liman alanına ait olmalıdır.

7- SIRAKAYALAR

Sırakayalar olarak adlandırılan bölge, Mudanya ile Gemlik arasında yer almaktadır (Resim 22). Güney tarafından yüksek tepelerle çevrili olan bu mevki, güney yönlü rüzgârlardan doğal olarak korunaklıdır.

Adını denize doğru sıralanmış olan kayalardan almaktadır (Resim 23). Karadan çok az bir kısmı görülebilen kayalar suyun altında 85 metre kadar uzanmaktadır. Şekilsiz, yontulmamış, büyük taşlardan yapılmış dalgakıran yaklaşık 20 metre mesafeden sonra yay çizerek doğu tarafa doğru yönelmektedir. Sualtında dalgakıranı takip ettiğimizde, 130 metre doğusunda karadan da gözlenebilen taşlar ile bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. Doğusundaki ikinci dalgakıran kıyıdan itibaren 87 metre düz bir hat halinde uzanmaktadır. Her iki dalgakıran da aynı yapım tekniğinde yapılmışlardır (Çizim 5).

Keşfedilen dalgakıranın kıyı şeridinde ne yazık ki yol yapım çalışması nedeni ile yoğun tahribat söz konusudur. Dalgakıranın arkasındaki yamaç tamamen yok edilmiştir (Resim 24). Fakat dalgakıranın kıyı şeridinde birkaç parça mermer mimari buluntu dikkat çekmektedir. En yakın arkeolojik kalıntılar ile güneydoğusunda bulunan Gündoğdu Mahallesi yakınlarındaki, Çiftekayalar Kalesi ve doğusunda bulunan Kurşunlu Mahallesinde karşılaşılmıştır (Resim 25). Her iki kalıntılar da yaklaşık 3 kilometre uzaklıktadır. Kurşunlu Mahallesi'nde bulunan Elegmoi yerleşiminin ismi ilk kez MS. 9. yüzyıl ile birlikte literatürde görülmektedir (Corsten 1987: 75). Fakat buradaki sütun başları, lahitler gibi arkeolojik buluntular Helenistik Döneme kadar geriye giden bir tarihin izlerini taşımaktadır. Cyril Mango, Elegmoi'nin yakınında Peladarion olarak anılan yerleşimin bir akropol olduğundan bahsetmektedir (Mango 1968, 169 dn. 2). Peladarion antik kentinin akropolisinin Gündoğdu yakınlarındaki Çiftekayalar mevkiisi olduğu düşünülürse, tespit ettiğimiz mermer mimari parçalar ve dalgakıran yapısının Peladarion ile bir ilişkisi olduğunu savlamak yanlış olmayacaktır.

8- KİOS - GEMLİK

Gemlik Körfezi'nin en iç noktasında bulunan Kios Antik Kenti, tamamı ile modern Gemlik sınırları içerisinde kalmıştır (Resim 26). Antik kentten günümüze çok az kalıntı kalmıştır. Antik limanı da modernleşme adı altında tamamen yok edilmiştir (Resim 27). Günümüzde antik limandan arkeolojik buluntu bulunamamasına rağmen, limanın konumu antik kentin geçmişi ve yerleşimin coğrafyası göz önünde bulundurularak konumlandırılmaya çalışılmıştır. Miletos kolonisi olarak kurulan ve Frigya'nın ticaret merkezi konumunda olan Kios'un yanında kendi ile aynı adı taşıyan bir nehir mevcuttur (Plin. Nat. V.40; Mela I: 100).

Gemlik'in tarihi Argonotlar Efsanesi'ne göre, seferden daha erken bir tarihe gitse de tam olarak ne zaman kurulduğu belli değildir (Apoll.Rhod. II: 766). Pseudo Skylaks (Ps. Skyl. 93), Herodotos (Herod. V.122), Apollonius Rhodius (App.Rhod. II: 766), Xenophon (Xen. Hell. I.4) Yaşlı Plinius (Plin. Nat. Hist. V.40), Strabon (Strab.: XII.4.3; Smith 870: 629) ve Pomponius Mela (Mela I: 100) Gemlik hakkında bilgi veren antik kaynaklardır. MÖ VI. yüzyılda yazılı kaynaklarda karşımıza çıkan yerleşim, MÖ V. yüzyılda Attika-Delos Deniz Birliği'ne vergi veren önemli sahil kentlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent, 1000 talent⁴ vergi ödemektedir (Meritt et al. 1950: 24).

120

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Antik kaynaklardan Kios'un liman veya liman yapıları hakkında bilgi edinmememize rağmen, denizsel faaliyetlerine ait izlere rastlamaktayız. Büyük Cyrus ile görüşmeye gelen Atinalı elçiler, Ariobarzanes gözetiminde Kios'a gönderilmiş ve buradan deniz yolu ile Atina donanmasına katılmışlardır (Xen. Hell. 1.4,7). Kios, MÖ VI. yüzyıldan itibaren liman faaliyetleri göstermesine rağmen, ilk kez Gemlik'te tersane bulunduğu ifadesi Anadolu Selçuklu Devleti'nin Ebul Kasım zamanına denk gelmektedir (Gencer 1991: 501-509). Bu tersane Anadolu Selçukluları döneminde faaliyete geçen ilk tersanedir (Daş 2009: 50). Anna Komnena'dan, Ebu'l Kasım'ın Kios'u ele geçirdiğini ve burada gemi inşa ettiğini öğreniyoruz (Comnena 2008: 2598). Fakat yeni bir tersane mi kurduğu veya var olan tersaneyi mi işlettiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. MS 1334 yılında Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra da Kios'taki tersane kullanılmaya devam etmiştir. Günümüzde de Gemlik'te bir adet tersane bulunmaktadır ve yerleşimin ismi "Gemilik"ten gelmektedir (İntepe 2010: 28).

XIX. yüzyılın başlarında antik kenti ziyaret eden Texier, modern yerleşimin antik kentin çok ufak bir bölümünü işgal ettiğinden ve Kios'un limanının dolması nedeni ile tarla olarak kullanıldığından bahsetmektedir (Texier 2002:189). Günümüzde ise tüm kıyı şeridi dolgudur (Resim 80). Bu sebep ile yaptığımız araştırmalarda antik limana ait bir iz bulunamamıştır. Modern Gemlik Limanı hem hakim rüzgârlara en korunaklı yerde hem de Karsak deresinin hemen yanında bulunması nedeni ile antik dönemde de tercih edilebilecek

---

⁴ 1 talent : 60 mna; 1 mna: 100 drahmi. (Bispham et al. 2006: 473).

bir alandır. Antik limanların modern yerleşimlerde de liman olarak kullanıldığı bilinmektedir. Gemlik'te de antik tersane muhtemelen modern tersanenin olduğu alanda olmalı ve antik liman da Karsak deresinin ağzında aranmalıdır. Antik Çağ denizcilerinin, Teredo Navalis'lerin tatlı sulara yaşayamadığını bildikleri için limanları tatlı su kaynaklarına yakın yaptıkları düşünülmektedir (Kocabaş: 2012: 75). Fakat dolgu zemin ve yoğun modern yapılaşma nedeni ile bu görüşler varsayımdan öteye gidemez.

SONUÇ

Kıyı şeridindeki çalışmalar göstermiştir ki, Bursa il sınırlarında tespit edilen tüm deniz limanlarında dalgakıranlar iri, düzensiz taşlar yardımı inşa edilmiştir. Kesme taştan yapılmış antik mendirek veya dalgakıran yapısına rastlanılmamıştır.

115 kilometrelik kıyı şeridinde üç adet dalgakıran yapısı tespit edilmiştir. Eşkel, Trilye, Mudanya, ve Gemlik gibi halen yaşamın sürdüğü yerleşim yerlerinde limanların tahrip ve yok edildiği anlaşılmıştır. Kıyı şeridinin düz olması nedeni ile doğal liman hiç yoktur. Tespit edilen limanların hepsi yapay deniz limanıdır.

MÖ VII. yüzyıldan itibaren deniz ticaretinde aktif olan Marmara Denizi kıyılarındaki limanları tarihlemek için yeterli veri mevcut değildir. Dalgakıranların yapım şekllinden tarihleme yapılamamaktadır. Fakat buluntular ışığında; Plakia Antik Kenti MÖ. IV. yüzyıl (Wroth 1964: 174); Daskyleion am Meer MÖ IV. Yüzyıl (Bittel 1953: 1 ff); Caesarea Germanica MS I. yüzyıl (Wroth 1963: 123 Pl. XVI.11; Kraft 1972: 196 Nr. 14.a Taf. 97; Şahin vd. 2011: 219-220); Apameia/Myrleia MÖ IV. Yüzyıl (Mansel 1946: 9; Şahin 2014: 17); Bryllion ve Kios MÖ V. yüzyıl'a tarihlendirilmektedirler (Meritt vd. 1939: 476; Avram 2004: 990).

Plakia - Daskyleion am Meer arasındaki mesafe 33 kilometre; Daskyleion am Meer - Caesarea Germanica arası 5 kilometre; Caesarea Germanica - Apamia/Myrleia arası 14 kilometre; Apameia/Myrleia - Bryllion arası 9 kilometre ve Bryllion - Kios arası 17 kilometredir (Resim 28). Aralarındaki mesafeler bakımından bir ortaklık gözükmemektedir. Bu nedenle, bölgede liman kentleri kurulurken aralarındaki mesafeden çok coğrafya şartlarına dikkat edilmiştir.

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Apoll. Rhod. Apollonius Rhodius, *Argonautica*, Seaton R. C. (çev.), London.

Dion Chrys. Dion Chrysostomos,
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dio_Chrysostom/home.html (Erişim Tarihi 18.05.2017)

Hdt. Herodotos, *Herodot Tarihi*, Ökmen M. (çev.), İstanbul.

Mela Romer F. E. (1198), *Pomponius Mela's Description of the World*, Michigan.

122

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Plin. Epist. Genç Plinius'un Anadolu Mektupları (Plinius, *Epistulae*, 10. Kitap), Dürüşken Ç.; Özbayoğlu E. (çev.), İstanbul, 2011.

Plin. Nat. Plinius the Elder (1893). *The Natural History*, John Bostock; Henry Thomas Riley, London & New York.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0137> (Erişim Tarihi 18.05.2017).

Pliny (1847), *Natural History Volume II*, çev. Philemon Holland, London.

Ps. Skyl. M. Arslan (2012). "Pseudo-Skylaks: *Periplous*", *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1, 239-257.

Ptol. Claudius Ptolemy (2011), *Geography of Claudius Ptolemy*, çev. Stevenson, Edward Luther, New York.

Steph. Byz. Stephani Byzantii (2006). *Ethnica Vol.1*, ed. Margarethe Billerbeck, Berlin.

Stephani Byzantii (2010). *Ethnica Vol.II*, ed. Margarethe Billerbeck, Berlin.

Stephani Byzantii (2014). *Ethnica Vol.III*, ed. Margarethe Billerbeck, Berlin.

Strab. Strabon (2000). *Geographika*, Antik Anadolu Coğrafyası, çev. Adnan Pekman, İstanbul.

Strabo (1924). *The Geography of Strabo*, ed. Horace Leonard Jones, London.

Vitr. Vitruvius (1990). *Mimarlık Üzerine On Kitap*, çev. Suna Güven, Ankara.

Xen. Hell. Xenophon, *Hellenica*, ed. Charleton L Brownson, London.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0206> (Erişim Tarihi 18.05.2017)

MODERN KAYNAKLAR

Algan, Oya; Yalçın, M. Namık; Özdoğan, Mehmet; Yılmaz, Yücel; Sarı, Erol; Kırıcı-Elmas, Elmas; Yılmaz, İsak; Bulkan, Özlem; Ongan, Demet; Gazioğlu, Cem; Nazik, Atike; Polat, Mehmet Ali; Meriç, Engin (2011). "Holocene Coastal Change in the Ancient Harbor of Yenikapı-İstanbul and its Impact on Cultural History". *Quaternary Research* 76/1, 30-45.

Arslan, Murat (2007). *Mithridates VI Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık.

Aslan, Erdoğan (2011). "Kekova Bölgesi Limanları", (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Auzépy, Marie-France (2008). "Survey of the Byzantine Monasteries on the South Coast of the Sea of Marmara (29.08.2005-09.09.2005)". *AST* 25.1, 327-341.

Avram, Alexandru (2004). "The Propontic Coast of Asia Minor". Hansen, Mogens Herman; Nielsen, Thomas Heine (Ed.). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 975-999.

Bispham, Edward; Harrison, Thomas J.; Sparkes, Brian A. (2006). *The Edinburgh Companion to Ancient Greece and Rome*. Edinburgh.

Bittel, Kurt (1953). "Zur Lage von Daskyleion". *AA* 68, 1-14.

Blackman, D. J. (1973). "The Harbours of Phaselis". *IJNA* 2.2, 355-364.

Braund, David (1984). *Rome and Friendly King: the Character of Client Kingship*. London.

Braund, David (1983). "Royal Wills and Rome". *BSR* 51, 16-57.

Corsten, Thomas (1988). "Daskyleion Am Meer". *EpigrAnat* 12, 53 -77.

Corsten, Thomas (1987). *Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai*. Bonn.

Çiftçi, Cafer (2012). *Osmanlı Dönemi'nde Mudanya İskeleyi ve Gümrüğü*. Bursa.

Çiftçi, Cafer (2004). "Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un İaşesinde Bursa'nın Rolü". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 16, 153-171.

Daş, Mustafa (2009). "Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri". Bostan, İdris; Özbaran, Salih (Eds.). *Türk Denizcilik Tarihi 1*, İstanbul, 49-60.

Diehl, Charles (1939). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Yularkıran, Cevdet R. (Çev.). İstanbul.

Dumankaya, Oktay (2013). "Bodrum Yarımadası Antik Limanları", (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Evangelides, Tryphon (1943). *Brylleion-Trigleia*. Atina.

Gencer, Ali İhsan (1991). "Bahriyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IV, 501-509.

Gündüz, Serkan (2008). "Antik Limanlar Işığında Myndos Limanı ve Liman Yapıları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Hasluck, Frederick William (1910). *Cyzicus*. Cambridge.

Hasluck, Frederick William (1907). *Bithynica*. B.S.A. XIII, 285-308.

İntepe, Nazım (2009). *Dibace*. Kaynak Kültür Yayınları (e-kitap).

Kallet-Marx, Robert Morstein (1995). *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.* Berkeley.

Karul, Necmi (2011). "The Emergence of Neolithic Life in South and East Marmara Region" Krauss, Raiko (Ed.). *Beginnings - New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin*, 57-65.

Kocabaş, Ufuk (2012). *The Old Ships of the New Gate / Yenikapı'nın Eski Gemileri (Yenikapı Shipwrecks / Yenikapı Batıkları)*. İstanbul: Ege Yayınları.

Kraft, Konrad (1972). *Das System der kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien*. Berlin.

Lewis, David M. (1994). "The Athenian Tribute-Quota Lists, 453-450", *BSA* 89, 285-301.

Magie, David (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century AD, Vol.1*. Princeton.

Mango, Cyril; Ševčenko, Ihor (1973). "Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea of Marmara". *DOP* 27, 235-277.

Mango, Cyril (1968). "The Monastery of St. Abercius at Kursunlu (Elegmi) in Bithynia". *DOP* 22, 169-176.

Mansel, Arif Müfit (1946). "Mudanya Mezar Binasi". *Belleten* X.37, 1-12.

Meritt, Benjamin Dean; Wade-Gery, Henry Theodore; McGregor, Malcom Francis (1950). *The Athenian Tribute Lists, Volume III*. New Jersey.

Meritt, Benjamin Dean; Wade-Gery, Henry Theodore; McGregor, Malcom Francis (1939). *The Athenian Tribute Lists, Band I*. Princeton.

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

- Pegolotti, Francesco Balducci (1936). *La Practica Della Mercatura*. Evans, Allan (Ed.). Cambridge.
- Perrot, Georges; Guillaume, Edmond; Delbet, Jules (1872). *Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont I*. Paris.
- Shaw, Joseph W. (1972). "Greek and Roman Harbourworks". Bass, George F. (Ed.). *A History of Seafaring Based on Underwater Archaeology*, New York, 87-112.
- Smith, William; Anton, Charles (1860). *A Classical Dictionary of Greek and Roman Biography, Mythology and Geography*. New York.
- Şahin, Mustafa (2014). "Mudanya Tümülsü". *Şhregiz*, 5, Sayı 50-51, Mayıs/Haziran 2014, 14-17.
- Şahin, Mustafa (2013). "Bursa İli Yüzey Araştırması 2011 (Mudanya-Harmançık)". *AST 30.1*, 101-114.
- Şahin, Mustafa (2012). "2010 Yılı Bursa İli Yüzey Araştırması". *AST 29.1*, 11-26.
- Şahin, Mustafa; Polat, Yasemin; Zimmermann, Thomas (2011). "Der Hafen von Kapanca: Ein neuer vorschlag zur Lokalisation der Stadt Caesarea Germanica". *OLBA XIX*, 203-232.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi Cilt I*. Ankara.
- Wroth, Warwick (1964). *Catalogue of Greek Coins of Mysia*. Poole, Reginald Stuart (Ed.). Bologna.
- Wroth, Warwick (1963). *Catalogue of Greek Coins, Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosphorus*. Poole, Reginald Stuart (Ed.). Bologna.
- Yılmaz, Yasemin (2011). "Marmara Bölgesi Neolitik Dönem Ölü Gömme Geleneklerinde İlkler: Yenikapı Kazı Bulguları". *TÜBA-AR 14*, 283-302.

125

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

SUMMARY

As a result of this research, ancient harbor remains were detected in Kurşunlu/Karacabey, Ketendere, Kapanca, and Sırakayalar. Also in places such as Eşkel (Daskyleion ad Mare), Trilye (Trigleia), Mudanya (Apameia/Myrleia) and Gemlik (Kios), destruction of modern intensive constructions on ancient harbors was examined.

Although, the location of the ancient city of Plakia is given in some ancient resources, there were some doubts as to the authenticity of these accounts. Known information about the city included that the city was located at the west of the Rhyndakos River, and was a colony of Pelasg, located on the coastline (Hdt. I.57). In Kurşunlu/Karacabey, a very deconstructed breakwater structure was discovered under the water. These are the only harbor remains discovered between Kurşunlu and the Rhyndakos River. Monastery remains and architectural structure remains found at the upper side of the harbor date the history of the area to an even earlier period. Plakians probably utilized this harbor in early periods and in the Late Ancient Period it was probably used as a monastery harbor.

Matching Daskyleion ad Mare and the harbor of Eşkel was done in the 20th century AD (Hasluck, 1910: 55). For this reason, research is carried out to find the harbor of the city. From the old photos, the location of the harbor was detected and the affect of the modern construction on the harbor and the breakwater was examined. It was understood that the city had only one harbor and it was constructed at the bay. The breakwater was constructed with irregularly piled stones.

It was understood that Kentendere should not be considered as an ancient city because of its location and the archaeological evidence discovered. A breakwater structure constructed by piling up irregular stones was discovered. When the connection between ancient harbors and freshwater resources were taken into consideration, this structure was probably used for small vessels and belonged to the Caesarea Germanica.

During the research at harbor of Kapanca (Caesarea Germanica), two breakwater structures were detected. It was understood these breakwaters were constructed with irregular stone piles.

The research carried out in the borders of Mudanya focused around the acropolis, which was detected previously (Şahin, 2013: 101). In ancient records Apamea (Mudanya) Harbour was mentioned as an important harbor city of Prusa since the Roman Period. However, during the research any harbor structure that could be dated to this period was detected in Mudanya. It was

understood that coastline of Mudanya was heavily filled and constructed. It was detected that breakwater structures, which were mentioned in 1860s, were demolished (Perrot et al., 1872: 12-14).

As the result of the research carried out at the coastline between Mudanya and Gemlik, a harbor located at Sarıkayalar was detected. Breakwaters were constructed with irregularly piled stones. During the research held to understand the function of the harbor, it was seen that the road constructions on the hillside of the harbor and stone mine had caused great destruction on the harbor. It appeared to be related to the ancient city located in Gündoğdu, 3km more inland than the harbor.

Any harbor or dockyard structure was detected in Gemlik, where there was a very important ship production center, especially after the 10th century AD (Gencer, 1991: 501-509). It was found that the coastline was filled and was constructed.

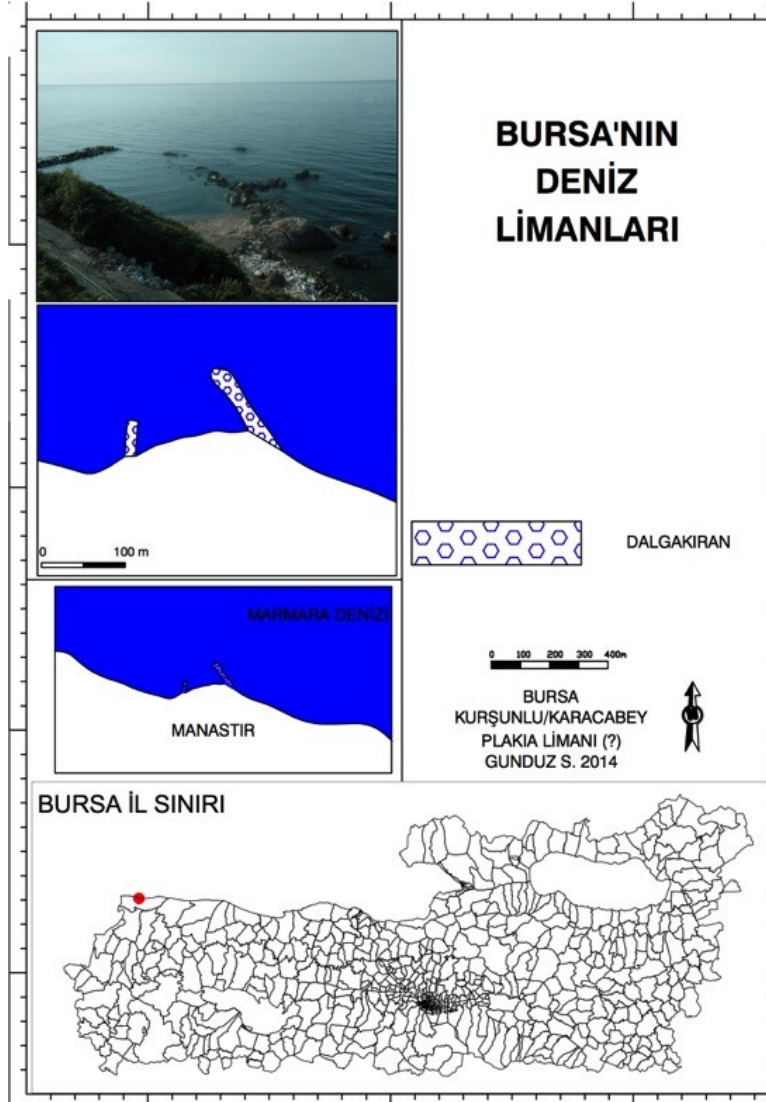
Researches on the coastline show that the entire breakwater structures at the harbors and at the Bursa coastline were constructed with irregular stones. Because the coastline is flat, no harbors were natural harbors. All the harbors detected were artificial sea harbors.

There isn't enough data to date the harbors at the coastline of the Marmara Sea, which was very active since the 7th century BC. The construction style of the breakwaters could not provide any date. However, through the archeological evidence, the ancient city of Plakia dated back to the 4th century BC (Wroth 1964: 174); Daskyleion ad Mare to the 4th century BC (Bittel, 1953: 1 ff); Caesarea Germanica to the 1st century AD (Wroth 1963: 123 PL. XVI.11; Kraft, 1972: 196 Nr. 14.A Taf.. 97; Şahin, 2011: 219-220); Apameia/Myrleia to the 4th century BC (Mansel, 1946: 9; Şahin, 2014: 17); and finally Bryllion and Kios to the 5th century BC (Meritt et al., 1939: 476; Avram, 2004: 990).

The distance between Plakia and Daskyleion ad Mare is 33km; Daskyleion ad Mare to Caesarea Germanica, 5km; Caesarea Germanica to Apameia/Myrleia, 14km; Apameia/Myrleia to Bryllion, 9km; and Bryllion to Kios, 17km. Common points in the distances between the harbors couldn't be seen. So, when the harbors were constructed, not the distance but the geographical conditions were considered.

ÇİZİMLER:

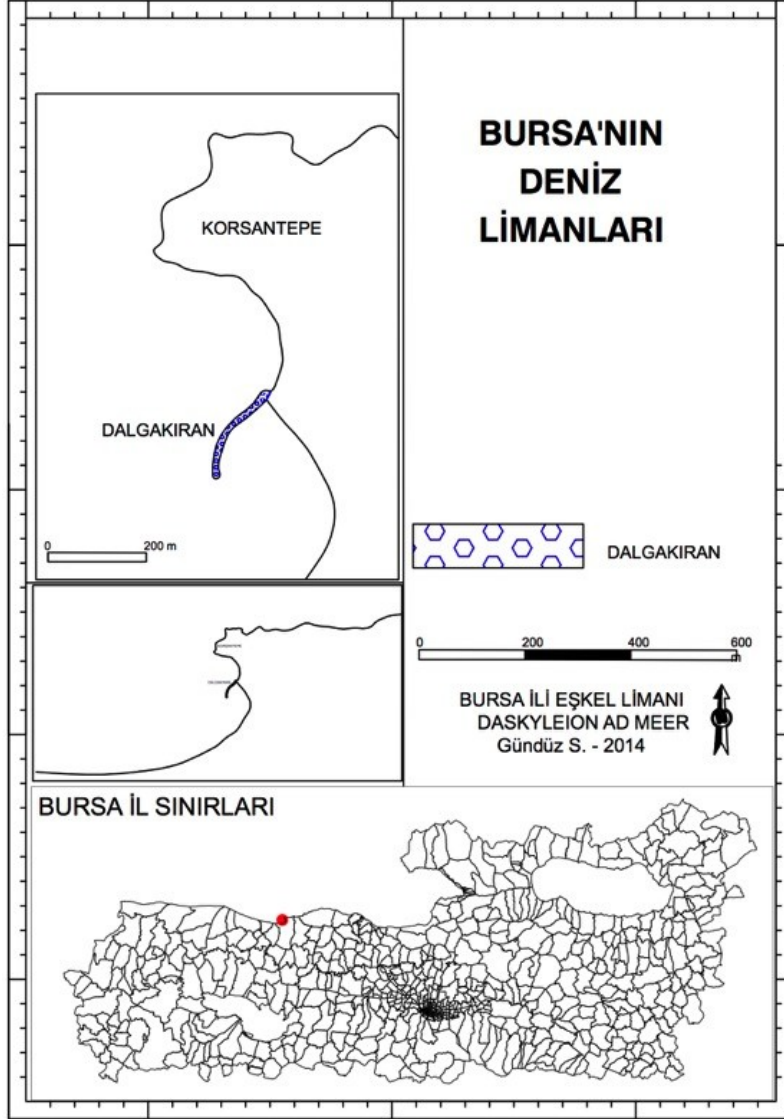
128
IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Çizim 1

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

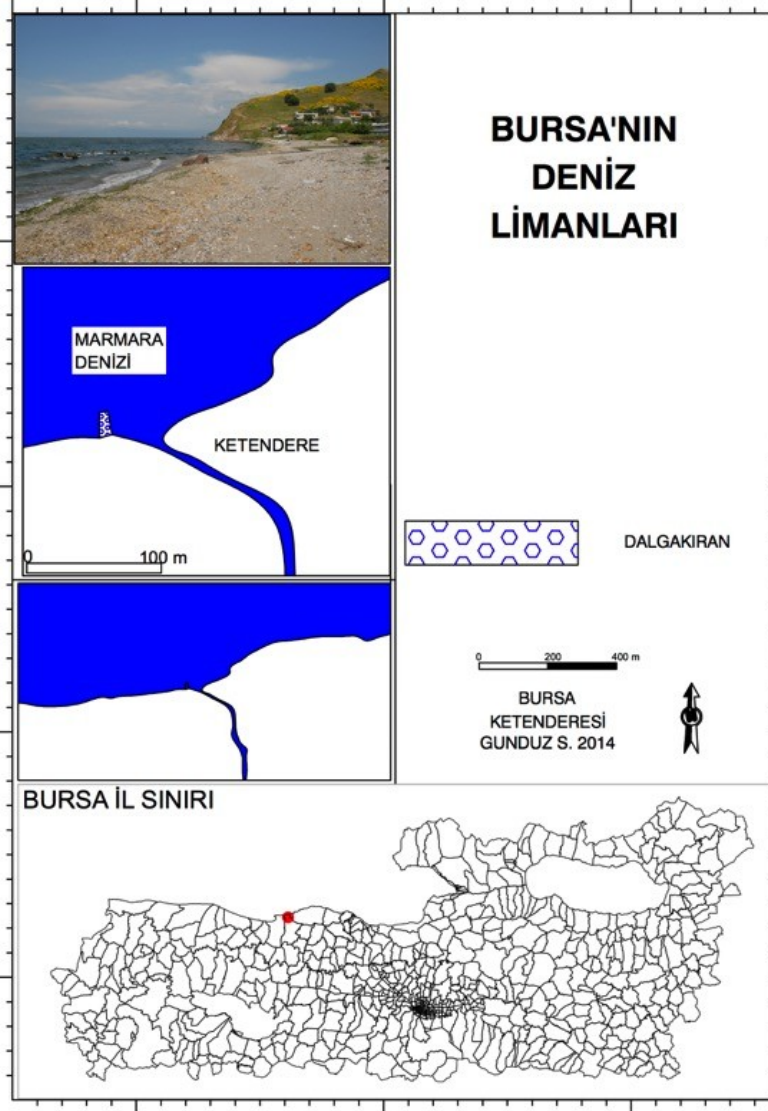
129

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Çizim 2

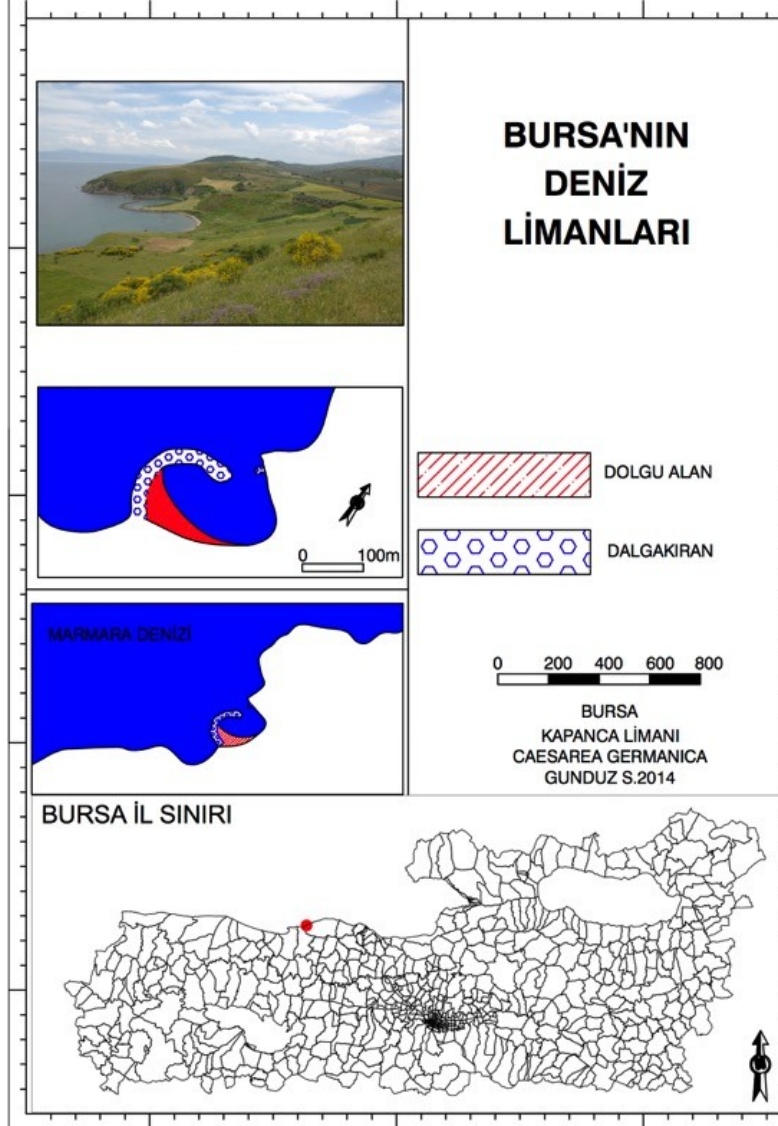
130

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Çizim 3

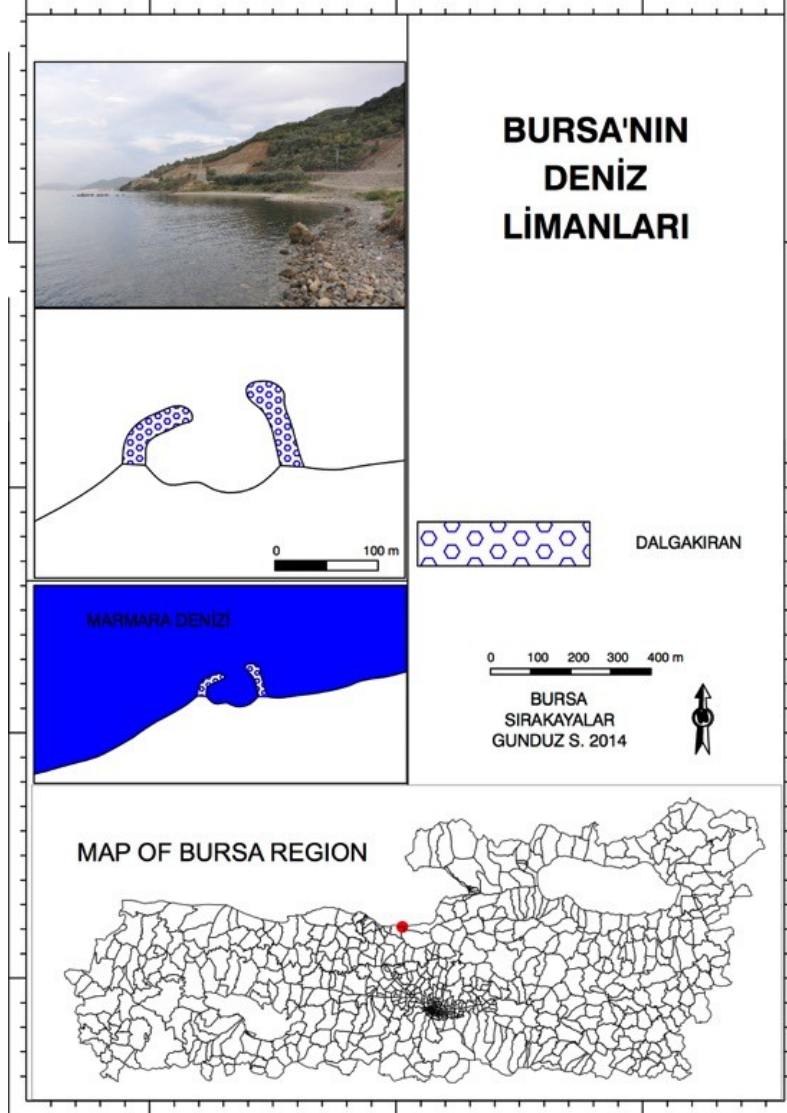
Bursa'nın Antik Deniz Limanları

131

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Çizim 4

Çizim 5

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

RESİMLER:

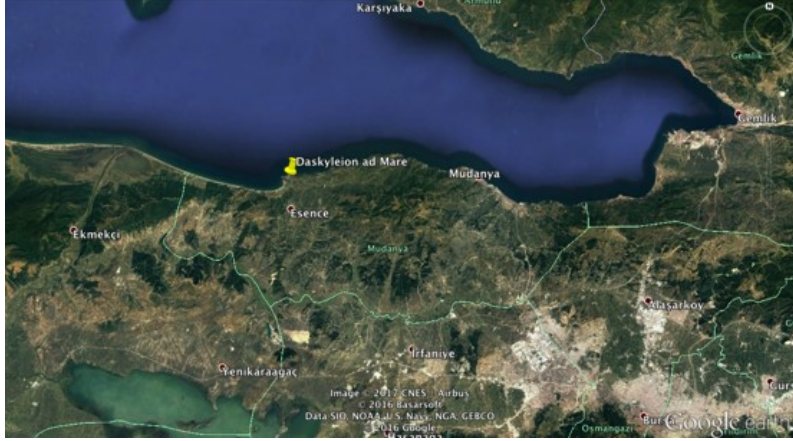
Resim 1: Bursa Kıyı Şeridi Haritası

Resim 2: Karacabey/Kurşunlu

Resim 3: Modern taş dizisinin doğusunda bulunan dalgakıran

Resim 4: Daskyleion Ad Mare'nin Konumu

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

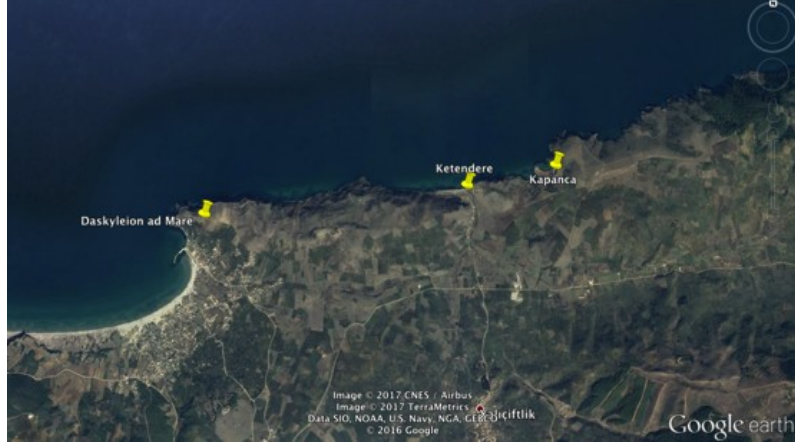
135

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Resim 5: Eşkel Sahilindeki Modern Dalgakıran ve Yapılaşma

Resim 6: Abdullah Şentürk Tarafından 2008 Yılında Çekilen Antik Dalgakıran Fotoğrafi

Resim 7: Ketenderesi'nin Konumu

Resim 8: Kesitten Görülen Dolgu Toprak

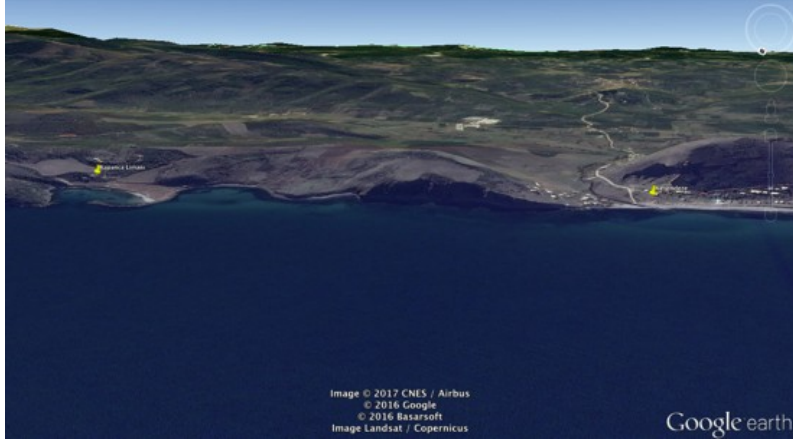
Bursa'nın Antik Deniz Limanları

137

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

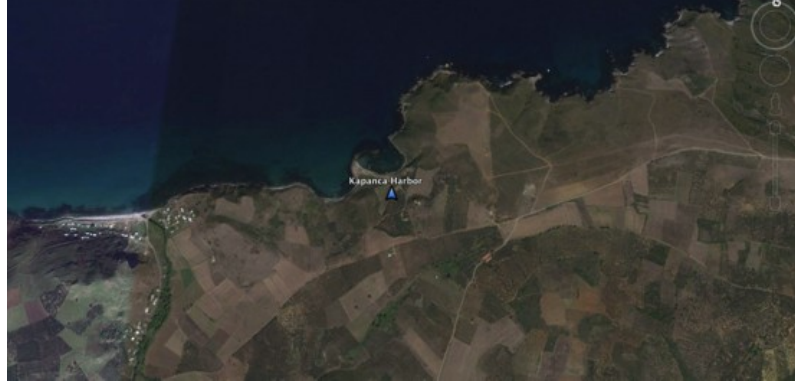
Resim 9: Ketenderesi'nin Batısında Bulunan Düzensiz Taş Sırası

Resim 10: Kapanca Limanı ve Ketenderesi'nin Konumları ve Arazi Yapısı

138

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Resim 11: Kapanca Limanı

Resim 12: Kapanca Limanı ve Onu Çevreleyen Yükselti

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

Resim 13: Kapanca Limanı Batı Dalgakıran

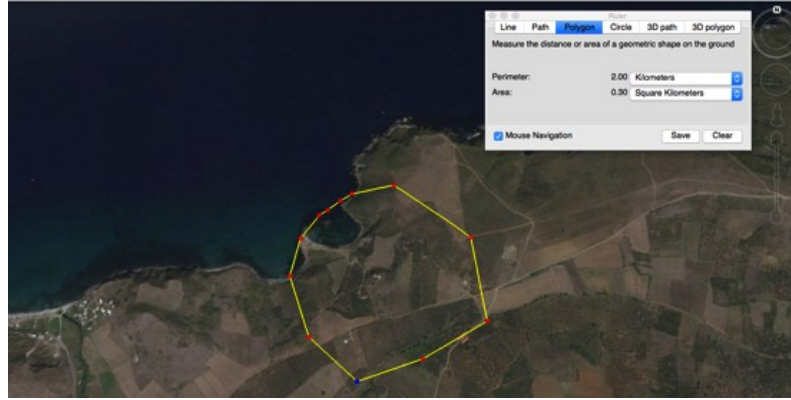
Resim 14: Kapanca Limanı Batı ve Doğu Dalgakıranı

139

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

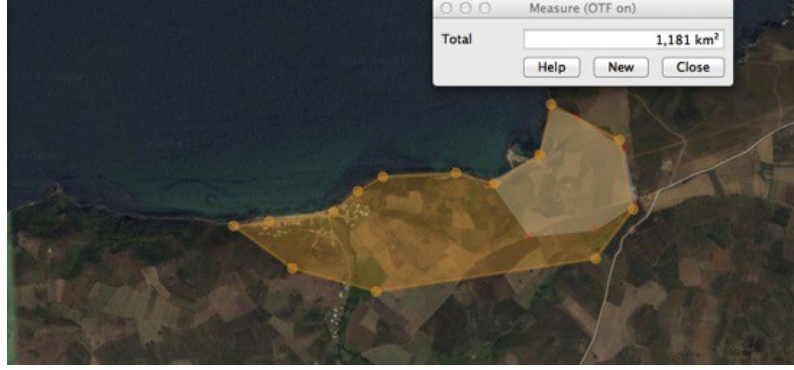

Resim 15: Seramik Buluntularına Göre Kentin Yaklaşık Dağılım Alanı

Resim 16: Seramik Buluntularına Göre Yaklaşık Olarak Kentin Kilometrekare Olarak Dağılım Alanı

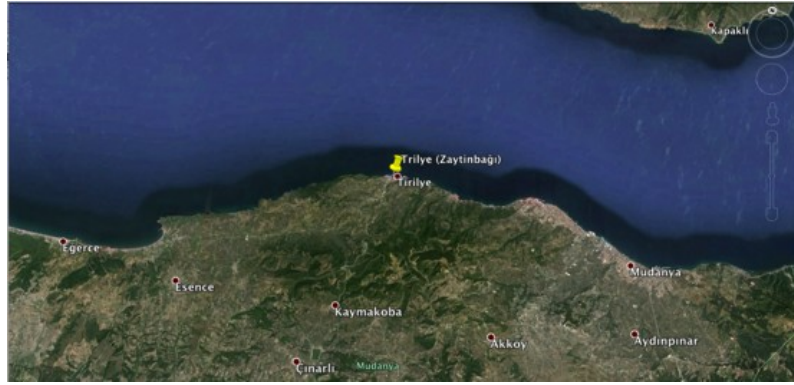
Bursa'nın Antik Deniz Limanları

Resim 17: Ketenderesi ile Birlikte Kentin Kilometrekare Olarak Dağılım Alanı

141

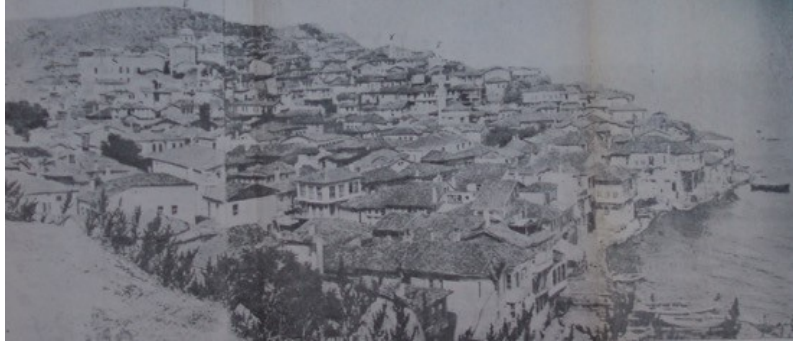
IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Resim 18: Trilye'nin Konumu

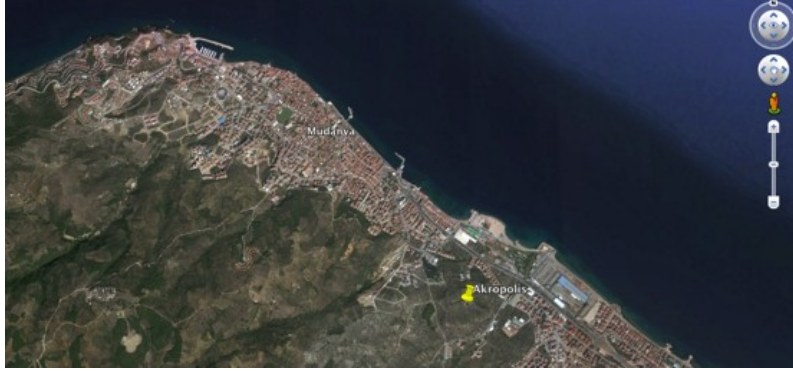

Resim 19: Trilye'nin Modern Sahil Şeridi

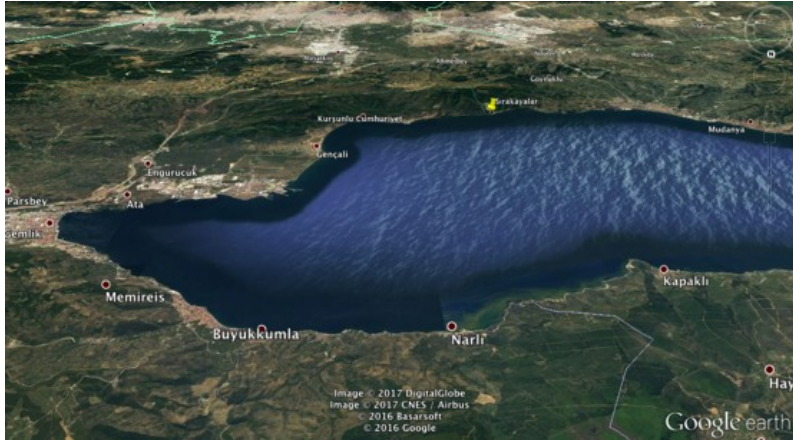

Resim 20: Trilye 1934 Yılı

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

Resim 21: Myrleia'nın Konumu

Resim 22: Sırakayaların Konumu

143

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Resim 23: Denize Doğru Uzanan Kayalar

Resim 24: Sırakayalar Limanının Arkasındaki Yamaçta Gerçekleştirilen Yol Çalışması

Bursa'nın Antik Deniz Limanları

Resim 25: Kurşunlu – Gündoğdu – Sırakayalar'ın Konumları

Resim 26: Kios Antik Kenti (Gemlik) Konumu

145

IJSI 8/1
Haziran/
June
2015

Resim 27: Gemlik'in Doldurulmuş Kıyı Şeridi

Resim 28: Bursa İl Sınırındaki Antik Deniz Limanları